



Joonas Maristo

# PERSIA

MATKASANAKIRJA JA  
KULTTUURIOPAS

ART HOUSE

PERSIA





JOONAS MARISTO

# PERSIA

MATKASANAKIRJA JA  
KULTTUURIOPAS

ART HOUSE



© Joonas Maristo ja Art House Oy 2017

ISBN 978-951-884-526-6

KL 89.831

Art House Oy  
Bulevardi 19 C  
00120 Helsinki  
info@arthouse.fi  
www.arthouse.fi

Kansi: Samppa Ranta  
Taitto: Topi Chamchoon  
Taiton viimeistely: Sisko Honkala

Valokuvat: etukannen kuva © Leonid Andronov / Shutterstock.com;  
etu- ja takakannen ornamenttikuva © javarman / Shutterstock.com; takakannen  
pienet kuvat, s. 27, 61, 79, 103, 119, 151, 173, 215, 233, 255 & 317 © Joonas Maristo.

Painettu EU:ssa

# SISÄLLYS

<b>ALKUSANAT</b>	<b>9</b>
<b>KIITOKSET</b>	<b>11</b>
<b>JOHDANTO</b>	<b>12</b>
Kirjan käyttäjälle	13
Persian kielen menneisyys	16
Asema suhteessa muihin kieliin	16
Persia kielenoppijan näkökulmasta	17
Kirjoitus	19
Aakkoset	20
<i>Foneettiset selitykset 21   Kirjainten kirjoitusmuodot 23</i>	
Huomioitavaa	25
<b>1 YLEISTÄ</b>	<b>27</b>
Tutustuminen	29
<i>Nimen kysyminen 29   Tutustumisen ja esittelyn fraaseja 29</i>	
Lukusanat	34
Aika	39
<i>Kello ja vuorokaudenajat 39   Päivät ja viikko 42   Vuodenajat 44   Kalenteri 46</i>	
Maat ja kielet	51
Kysymyssanoja	55
<b>2 PERHE JA IHMISSUHTEET</b>	<b>61</b>
Perussanastoa	63
<i>Adjektiiveja 69   Verbejä 72</i>	
Lauseita ja ilmauksia	73

<b>3</b>	<b>MATKUSTAMINEN JA LIIKKUMINEN</b>	<b>79</b>
	Tien kysyminen	81
	<i>Hyödyllisiä sanoja 85   Ilmansuunnat 86</i>	
	Liikenne	87
	<i>Lentoasemalla 87   Käyttäytymiskoodi julkisissa kulkuvälineissä 91   Bussi 91   Juna-asemalla 92   Taksi 94   Muu sanasto 96   Verbejä 98</i>	
	Sää	99
	<i>Adjektiiveja 101   Lauseita 102</i>	
<b>4</b>	<b>MAJOITTUMINEN</b>	<b>103</b>
	Perussanastoa	105
	Lauseita ja ilmauksia	108
<b>5</b>	<b>RUOKAKULTTUURI JA RAVINTOLAT</b>	<b>119</b>
	Persialainen ruokakulttuuri	121
	<i>Hedelmät ja pähkinät 121   Vihannekset ja kasvikset 124   Lihat ja kalat 126   Mausteet 127   Maitotuotteet 129   Viljatuotteet 129   Juomat 130   Tee 131   Kirpeät ja happamat ruoat 133   Iranilaisia ruokalajeja 133   Muita ruokalajeja ja päivän ateriat 135   Makeita ruokia 136   Muita makeita ruokia ja lisukkeita 138   Riisit 138   Kebabit 139   Leivät 139   Aterimet, astiat, muu sanasto 140   Verbejä 142   Maut ja adjektiivit 142</i>	
	Lauseita ja ilmauksia	144
	Kahvituvat ja vesipiippu	150
<b>6</b>	<b>TERVEYS JA SAIRAANHOITO</b>	<b>151</b>
	Kehon sanasto	153
	<i>Verbit ja teonsanat 157   Muu sanasto 158</i>	
	Lauseita ja ilmauksia	161
	<i>Apteekissa 163   Lääkärin vastaanotolla 164</i>	
<b>7</b>	<b>YHTEISKUNTA</b>	<b>173</b>
	Valtiomuoto	176
	Uskonto	177
	<i>12-šiiialaisuus ja imaamit 179   Zarathustralaisuus 181</i>	

Yhteiskuntasanasasto	183
<i>Vaalit ja politiikka 187   Oikeuslaitokset ja rangaistukset 189   Vapaudet ja oikeudet 191   Vähemmistöt 192   Verot 192   Iranin yhteiskunnan instituutioita 193   Henkilötiedot ja yhteydenpito 195   Raha- ja pankkiasiat 196   Tiedotusvälineet 200</i>	
Islamia edeltävät valtakunnat pähkinänkuoressa	202
Islamin jälkeinen aika	204
<b>8 TYÖ JA OPISKELU</b>	<b>215</b>
Työsanasto	217
<i>Ammatteja 219   Mitä teette työksenne 224</i>	
Koulutus	225
Lauseita ja verbejä	229
<b>9 VAPAA-AIKA JA HARRASTUKSET</b>	<b>233</b>
Vapaa-aika	235
<i>Urheilu 236   Muut harrastukset 240   Luontosanastoa 242   Kirjallisuus 244   Teatteri 246   Musiikki 247   Soittimia 249</i>	
Lauseet ja ilmaukset	250
Persialainen klassinen musiikki	250
<i>Persialaisia perinnesoittimia 252   Šāhin aikainen populaarimusiikki 253</i>	
<b>10 OSTOKSET</b>	<b>255</b>
Ostoksilla	258
<i>Vaatteet 260   Vaatteiden materiaaleja 264   Värit 265   Adjektiivieja 266   Pesu- ja kauneudenhoitotarvikkeet 268   Korut, kulta ja kellot 273   Materiaaleja 274   Paperi- ja toimistotarvikkeita 276   Kodin elektroniikka 278</i>	
Lauseita ja ilmauksia	281
<b>KIELIOPPI</b>	<b>286</b>
Kieliopin pääpiirteet	286
Pronominit	287
Prepositiot	287
Monikko	289

Adjektiivit ja genetiivirakenne	290
Rä-partikkeli ja lauseen objekti	291
Verbit	292
<i>Imperfekti 293   Preesens 294</i>	
Puhekielen ja kirjakielen ääntämyksen eroista	300
Epäsäännölliset verbit	305

## **UNESCON MAAILMANPERINTÖ- KOHTEET IRANISSA 310**

## **SUOMI-PERSIA-SANASTO 317**

### **KULTTUURITieto-tekstit:**

Kohteliaisuusetiketti <i>tā 'āroof</i>	31
Ferdousi ja Šāhnāme	41
<i>Nouruz</i> -juhla	44
Omar Khayyām	49
Persepoliksen palatsi	67
Iranilaiset häät	75
Qanāt-vesitunnelit	84
Hāfez ja fāl-e Hāfez	95
Tuulensieppajat	111
Čāhāršnbe suri -juhla	117
Āš-keitto	132
Källe pāče -pata	149
Avicenna	156
Muharram, 'āšurā' ja tāsu 'ā	170
Kyyros Suuren sylinteri	194
Bahailaisuus ja Qurrat al-Ain	213
Šāb-e yaldā -juhla	224
Runoilija Rudaki	231
Zoorkhāne-rituaalit	239
Poolo	253
Runoilija Saadi	272
Tiedemies Al-Biruni	284
Rumi	304



## ALKUSANAT

Suomen ja Iranin suhteilla on lähes yhtä pitkä historia kuin Suomen itsenäisyydellä. Iran – silloinen Persia – oli ensimmäisten maiden joukossa, jotka tunnustivat Suomen itsenäisyyden vuonna 1918. Sadan vuoden saatossa Suomen ja Iranin suhteet ovat kehittyneet ongelmitta. Väliin kanssakäyminen on ollut tiiviimpää, väliin vähäisempää.

Viimeisen neljän vuoden aikana Suomen ja Iranin suhteissa on käynnistynyt uusi vaihe. Vierailuvaihto maiden välillä on lisääntynyt ja kauppavaihtomme on jälleen lähtenyt hyvään kasvuun. Kiinnostuksen kasvu näkyy myös matkailun alalla: yhä useammat suomalaiset suuntaavat lomillaan Iranin historiallisiin kaupunkeihin ja ainutlaatuiseseen luontoon. Persian kulttuuri, historia ja nykyisyys kiinnostavat jälleen. Myös urheilun alalla on Suomen ja Iranin välille syntynyt uusia yhteyksiä.

Nykyisin Suomen kaupunkien kaduilla kuulee persian kieltä aiempaa useammin – onhan monen uussuomalaisen äidinkieli persia, dari tai tadžikki, jotka ovat läheistä sukua keskenään. Mutta miten hyvin tunnemme Persian kulttuuria, historiaa tai nykypäivän Irania? Iranilla on takanaan monituhatuotinen historia ja sen myötä rikas ja monimuotoinen kulttuuri. Ymmärtääkseen Iranin nykyisyyttä on tunnettava maan menneisyyttä ja kulttuuria. Vaikka persian puhujia on maailmassa yli sata miljoonaa, on persian opiskelu Suomessa yhä melko harvinaista ja Iranin tuntemus verrattain ohutta.

Suomesta on puuttunut helppotajuinen yleisopas persian kielen ja kulttuuriin. Tätä aukkoa paikkaamaan ilmestyy Joonas Mariston laatima Persian matkasanakirja ja kulttuuriopas. Kyseessä on ensimmäinen suomalaisille suunnattu persian kielen ja kulttuurin yleisesitys.

Oppaan ja sanakirjan käyttökelpoisuutta lisää se, että kirjaan sisältyy runsaasti kulttuuri- ja tapatietoutta. Kirjaa voi siis lukea joko kulttuuri- tai kielioppaana, tai molempina.

Iranissa matkaillessa huomaa, että jo auttavastakin kielitaidosta on suuri hyöty ja ilo. Luonteeltaan iranilaiset ovat vilkkaita, vieraanvaraisia ja puheliaita, ja jo muutama sana riittää avaamaan kontaktin. Toivon, että Joonas Mariston teos löytää tiensä mah-

dollisimman monen Iraniin matkaavan turistin, liikemiehen tai kulttuurimatkailijan matkalaukkuun.

*Harri Kämäräinen*

Suomen suurlähettiläs Teheranissa vv. 2012–2017

## KIITOKSET

Vietin syksyllä 2016 neljä kuukautta Teheranissa. Tuona aikana kirjoitin suurimman osan kirjan sisällöstä. Eläminen paikan päällä on luonnollisesti kulttuurioppaan kirjoittajalle aarreaitta ja ehtymätön ideoiden lähde. Näin ollen Teheranissa minua ovat suoraan ja epäsuoraan auttaneet lukuisat henkilöt, kuten taksikuskit, tarjoilijat, vihanneskauppiaat, kengänkiillottajat, katukauppiaat sekä lukuisat tuttavat ja ystävät. He ovat antaneet elävän kontekstin sanoille ja ilmauksille, selittäneet ja opettaneet uutta.

Valmiita kappaleita ovat kommentoineet Mohsen Abdolhosein, Mona Ahmadiyan, Amir Ahmadiyan, Rabe’e Heidarnejad, Martti Hyvönen ja Fereshte Sohrabi. Nazanin Gifani on tehnyt erityisen suuren työn sisällön tarkistamisessa ja kommentoinut suurta osaa kappaleista. Ilman hänen apuaan kirjan kirjoittamiseen olisi kulunut huomattavasti pidempi aika. Tarkan ja huolellisen työn on tehnyt myös kustannustoimittaja Topi Chamchoon, jonka monet huomiot paransivat kirjan luettavuutta. Runonsäkkeet ja sitaatit ovat kaikki minun kääntämiäni. Kaikista virheistä ja epätarkkuuksista vastaan tekijänä itse.

On sanomattakin selvää, että kirjan kirjoittaminen ilman pidempää oleskelua maassa ei olisi onnistunut. Haluan kiittää Suomen Lähi-idän instituuttia ja Haavikko-säätiötä heidän minulle antamastaan tuesta.

Helsingin Roihuvuoressa huhtikuun 19. päivänä 2017

*Joonas Maristo*

## JOHDANTO

Iran on kulttuurinsa ja sijaintinsa puolesta kiehtova maa, jonka historia, arkkitehtuuri, taide ja kirjallisuus ovat joka puolella läsnä. Taus-talla vaikuttaa vuosituhansia vanha katkeamaton kulttuuriperinne alkaen aina elämälaisten, meedialaisten ja akhaimenidien valtakunnista sekä zarathustralaisuuden synnystä. Siksi ei olekaan ihme, että maassa on peräti 21 Unescon maailmanperintökohdetta.

Iran on pinta-alaltaan (1 648 195 km<sup>2</sup>) lähes viisi kertaa Suomen kokoinen ja noin 80 miljoonalla asukkaalla maailman 18. väkirikkain valtio. Maa sijaitsee kolmen mannerlaatan risteyksessä, minkä vuoksi se on geologialtaan hyvin mielenkiintoinen ja myös altis maanjäristyksille. Etelässä maata reunustaa Persianlahden rannikko ja pohjoisessa maailman suurin järvi eli Kaspianneri. Iranin monituinen maisema koostuu muun muassa laajoista metsäalueista, rehevistä pelloista, aavikoista ja vuoristoista. Alborsin, Takht-e Suleimanin, Zagrosin ja Azerbaidžanin vuoristoissa on kymmeniä yli 4 000 metrin huippua. Gilanin maakunta on tunnettu riisiviljelmistään, ja teetä tuotetaan Raštin lähellä Kaspianneren rannikolla. Bam on kuuluisa taateleistaan, ja kala tulee luonnollisesti etelän ja pohjoisen rannikkoalueilta. Viljaa viljellään kaikkein kuivimpia Keski-Iranin alueita lukuun ottamatta koko maassa.

Suurimmat metsäalueet sijaitsevat Gilanin, Mazanderanin ja Golestanin maakunnissa. Tunnetuimmat erämaat ja aavikot taas ovat Dašt-e Kavir, Dašt-e Loot, Dašt-e Naomid (”epätoivon aavikko”) ja Kavir-e Maranjab. Persianlahden alueella lämpötila saattaa kohota yli 50 celsiusasteen, mutta Luoteis-Iranin vuoristossa pakkaneen saattaa paukkua monta kymmentä astetta miinuksien puolelle. Pääkaupungissa Teheranissa lumi ei ole ennenkuulumaton ilmiö. Vaihteleva ilmasto ja maanmuodot mahdollistavat monipuolisen kasviston ja eläimistön. Iranissa on lukuisia suojelualueita ja luonnonpuistoja, joissa kannattaa käydä. Tunnetuimpia niistä ovat Arasbaran suojelualue sekä Golestanin, Kolah Ghazin ja Bojaghin kansallispuistot. Iranissa tuoreita hedelmiä, pähkinöitä, kasviksia ja yrttejä on saatavilla ympäri vuoden, puhumattakaan lihatuotteista, joita kulutetaan runsaasti. Ruokakulttuuri on rikasta, ja paikallisia variaatioita on runsaasti.

Ulkomaisen matkailijan kannalta maan kulttuurissa on yksi piirre ylitse muiden: vieras saa usein parasta kohtelua, hänet nostetaan etusijalle. Iranin matkailua on kuitenkin haitannut moni tekijä. Maa on ollut kauppasaarrossa vuosikymmeniä, eikä pankkiautomaatteja tai kansainvälisiä luottokortteja ole voinut käyttää – kaikki raha on siis tuotava käteisenä. Englantia maassa puhutaan myös suhteellisen vähän, mikä vaikeuttaa arkipäiväistä kanssakäymistä. Iraniin ja islamiin liittyy myös monia negatiivisia mielikuvia sekä suoranaista pelkoa. Osin näitä mielikuvia selittää se, että naapurimaissa Irakissa ja Afganistanissa on ollut pitkään epävakaa tilanne. Iran on kuitenkin ollut jo kauan Lähi-idän vakain ja turvallisin maa, eikä tavallinen matkailija juurikaan kohtaa turvallisuuteen liittyviä ongelmia jos liikkennettä ei oteta lukuun.

Omat reunaehdonsa asettaa se, että Iran on islamilainen tasavalta. Alkoholin myynti ja juominen on laissa kielletty. Tästä huolimatta sitä nautitaan yksityisesti ja valmistetaan omaan käyttöön. Julkisissa tiloissa niin miesten kuin naisten tulee noudattaa tiettyjä pukeutumissääntöjä. Naisten tulee käyttää huivia ja pukeutua peittävästi. Miehillä ei esimerkiksi sallita shortsien käyttöä.

### **Kirjan käyttäjälle**

Tämä kirja on kirjoitettu suomalaiselle matkailijalle, jolla ei ole runsaasti pohjatietoa maasta, sen kielestä, tavoista ja kulttuurista. Pyrimme esittelemään käytännöllistä sanastoa ja fraaseja, joihin törmää jokapäiväisessä elämässä. Kaikki teksti on translitteroitu eikä kirjan lukeminen välttämättä edellytä persian aakkosten opettelua. Jos kirjaimet haluaa opetella, on kaikki sanat translitteroitu, mikä helpottaa opiskelua. Translitteraatio on merkitty aina kursiivilla.

Lukujen alussa on suppea sanasto, minkä jälkeen esitellään helppoja ja käyttökelpoisia fraaseja. Sisältö on tarkoitettu mahdollisimman käytännönläheiseksi, ja monet fraasit voi ottaa käyttöön saman tien. Englannin kieltä kuulee Iranissa suhteellisen harvoin, eikä sen varaan kannata laskea. Joskin sen osaaminen on suurimmassa kaupungeissa ja hotelleissa yleisempää ja lisääntymään päin.

Kirjaan on sinne tänne ripoteltu *Kulttuuritiedoksi* otsikoituja lyhyitä tekstejä, joissa keskitytään yksittäiseen kulttuuriin, tapakulttuurin tai historian ilmiöön. Joka kappaleesta löytyy myös sananlaskuja ja idiomaattisia sanontoja, joiden ymmärtäminen avaa ovia

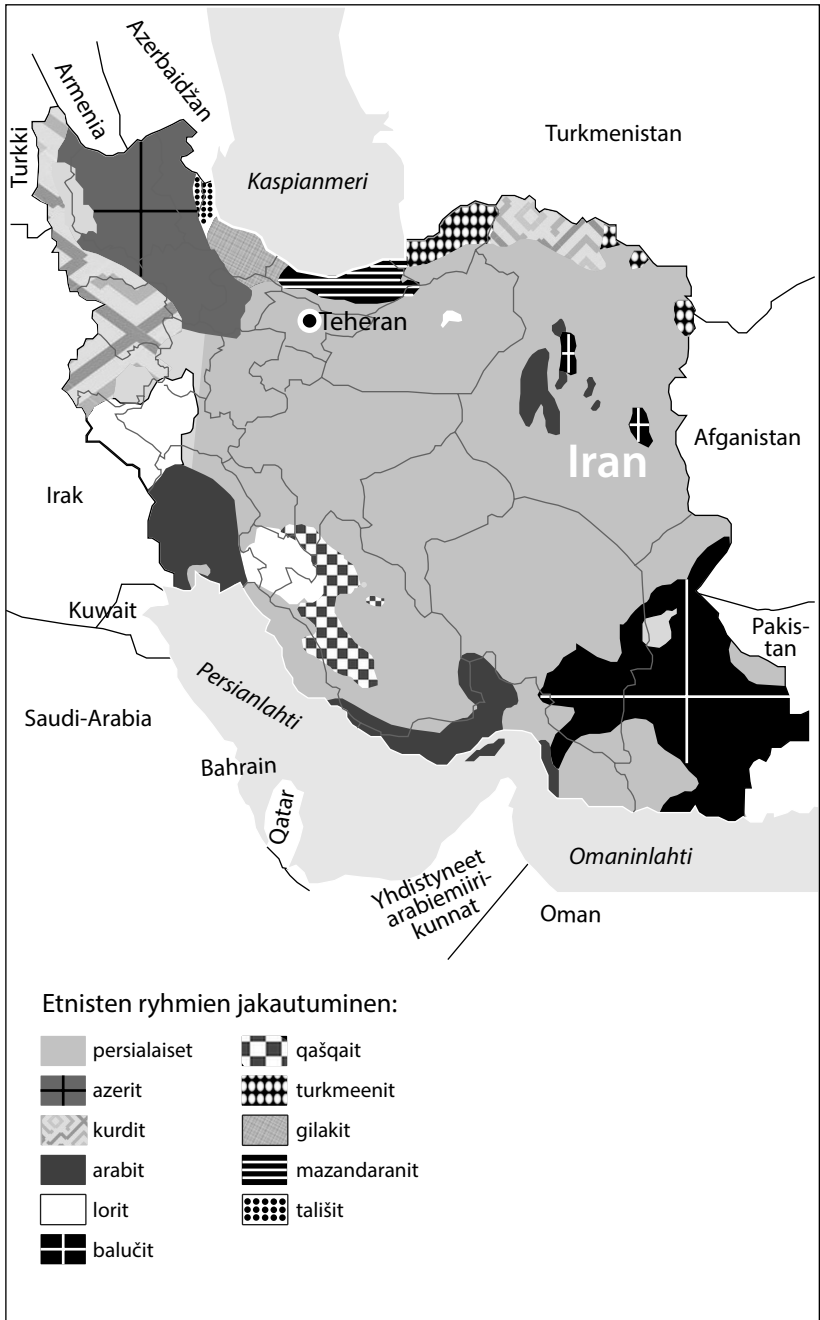


uudenlaiseen ajatteluun ja persian kielelle ominaisiin ilmauksiin. Persialainen kulttuuri on ennen kaikkea rituaalien kulttuuri. Jokaiseen tilanteeseen, teen ja arakin juomiseen, vierailuun ystävien luona ja illallisen syömiseen, liittyy oma rituaali.



Maakunnat numeroituina kartassa:

- |                             |                               |                          |
|-----------------------------|-------------------------------|--------------------------|
| 1. Ardabil                  | 11. Ilām                      | 20. Markazi              |
| 2. Bušehr                   | 12. Itä-Azerbaidžan           | 21. Māzandarān           |
| 3. Cahārmahāl ja Bakhtiyāri | 13. Kermān                    | 22. Qazvin               |
| 4. Esfahān                  | 14. Kermānšāh                 | 23. Qom                  |
| 5. Khorāsān                 | 15. Khuzestān                 | 24. Semnān               |
| 6. Fārs                     | 16. Kohkiluye ja Buyer Ahmadī | 25. Sīstān ja Balucestān |
| 7. Gilān                    | 17. Kordestān                 | 26. Teheran              |
| 8. Golestān                 | 18. Länsi-Azerbaidžan         | 27. Yazd                 |
| 9. Hamadān                  | 19. Lorestān                  | 28. Zanjān               |
| 10. Hormozgān               |                               |                          |



## Persian kielen menneisyys

Persialaiset heimot asettuivat nykyisen Iranin seuduille ensimmäisellä vuosituhannella ennen ajanlaskun alkua. Varhaisimmat kaivetut jäännökset asutuksesta ovat kuitenkin noin 600-luvulta eaa. Varhaisimmat jäänteet muinaispersiaista ovat löytyneet Persepoliksen ja Behistunin jäänteistä. Ne ovat Dareios I:n piirtokirjoituksia. Tätä kieltä kirjoitettiin vasemmalta oikealle Dareioksen aikana luodulla nuolen-pääkirjoituksella.

Tultaessa 400-luvulle eaa. muinaispersian käyttö hiipui ja yksinkertaistui, mikä teki tilaa uudelle kielen muodolle. Kieltä kutsutaan keskipersiaksi eli pahlaviksi, ja siitä tuli virallinen kieli Persian valtakunnassa muun muassa sassanidikausilla (224–651 jaa.). Pahlaviksi on kirjoitettu monia uskonnollisia tekstejä mutta myös jonkin verran kirjallisuutta. Kieltä kirjoitettiin aramealaisin aakkosin oikealta vasemmalle.

900-luvun lopussa persiaa eli farsia alettiin kirjoittaa arabialaisin aakkosin, jotka korvasivat vanhan ja monimutkaisen kirjoitusjärjestelmän. Arabialaisen kirjaimiston käyttöönottoon vaikutti islam, joka oli asettunut alueelle kolmisen sataa vuotta aiemmin 600-luvun puolivälissä. Myös arabiaa luetaan oikealta vasemmalle. Kaksoisnimitys *persia–farsi* johtuu äännehistoriasta. *Persia* on vanhempaa perua ja johtuu sanasta *pars*, jolla viitattiin eräisiin Iranin alueella asuneisiin heimoihin. Koska arabian kielessä ei ole *p*-kirjainta, se korvattiin *f*-kirjaimella. Arabian kielen myötä nimi *farsi* vakiintui siinä määrin, että myös iranilaiset itse käyttävät sitä kielessään.

Foneettisesti ja kieliopillisesti ero muinais- ja keskipersian välillä on suuri. Sitä voi verrata eroon latinan ja ranskan välillä. Sitä vastoin ero keskipersian ja nykypersian välillä on verrattain pieni. Esimerkkinä mainittakoon sanasto, josta noin 60 prosenttia on samaa. Nykypersian puhuja siis ymmärtäisi suhteellisen vaivattomasti kaksituhatta vuotta sitten elänyttä maanmiestään.

## Asema suhteessa muihin kieliin

Aina 1900-luvun alkuun asti persia oli historiallisesti ja kulttuurillisesti Lähi-idän ja Intian niemimaan tärkeimpiä kieliä. Persiaa voidaan pitää islamin toiseksi tärkeimpänä kielenä, ja uskontoa levitettiin sen avulla mogulivallan aikana (1526–1707) Intian niemimaalla.

*Mitä on Hāfezin divaanista ennustaminen?  
Miksi vuoden viimeisen keskiviikon vastaisena yönä  
Iranissa hypitään tulien yli? Entä miksi illallisen  
aluksi on tarjolla leivoksia?*



Iran on avautumassa pitkän kauppasaarron jälkeen, ja sen kulttuuri ja maantiede ovat alkaneet kiinnostaa kauppamatkustajien lisäksi myös tavallisia turisteja. Matkailijoille omat haasteensa asettaa myös kieli: persia eli farsi, islamin toiseksi tärkein kieli, jota puhuu noin 110 miljoonaa ihmistä.

Persia: matkasanakirja ja kulttuuriopas on tarkoitettu suomalaisille matkailijoille ja Iranista kiinnostuneille. Se tarjoaa monipuolista tietoa Iranin kulttuurista, historiasta ja paikallisista tavoista. Lisäksi siihen on koottu runsaasti jokapäiväisessä kanssakäymisessä välttämättömiä sanoja ja fraaseja. Kaikille ilmauksille on annettu ääntämisohteet, joten persialaisten kirjainten opettelu ei ole välttämätöntä.

**JOONAS MARISTO** on Lähi-idän ja islamilaisen maailman tutkija Helsingin yliopistossa. Hän toimii myös arabian kielen virallisena kääntäjänä ja on suomentanut lukuisia Lähi-itää käsitteleviä artikkeleita.

ISBN 978-951-884-526-6 KL 89,831 Kansi: Samppa Ranta [www.arthouse.fi](http://www.arthouse.fi)



9 789518 845266